

THE INFLUENCE OF THE GREAT SILK ROAD ON THE DEVELOPMENT OF THE MATERIAL CULTURE OF THE PEOPLES OF CENTRAL ASIA

Sobirov Jamshidbek

Andijan State University

3rd year student of the Faculty of History

Annotation: In the history of the world, there were several trade routes that played an important role in the economic, political, spiritual and cultural life of the people. Examples of this are the trade route that connected the ancient Russian and Scandinavian peoples, and the salt route that passed through the Sahara desert in Africa. But the most famous and the biggest among them is the Great Silk Road. The article discusses the same way.

Keywords: Great Silk Road, Atlantic, Pacific Ocean, Pamir Mountains, Golden Road, Jade Road, Desert Road

Introduction

Buyuk Ipak yo'li Atlantika okeani qirg'oqlaridan Tinch okeani qirg'oqlargacha Osiyo qit'asi mamlakatlarini O'rta er dengizi va Uzoq Sharq mamlakatlari bilan bog'lagan edi. Bu nafaqat yo'l, balki sharq bilan G'arbni biri biri bilan bog'lagan ko'pirik ham edi. Buyuk Ipak yo'li mil. av. II asrda paydo bo'ldi. Lekin unga ushbu nom 1877 yilda Fon Rixtgoferning "Xitoy" nomli asarida beriladi. Bu o'rinda shuni ta'kidlab o'tish lozimki, Buyuk Ipak yo'lga qadar, O'rta Osiyo va Sharq xalqlarini biri biri bilan bog'lab turuvchi yo'llar ham mavjud bo'lgan. Shulardan biri – Lal yo'li edi. U Pomir tog'laridan boshlanib, Eron, Old Osiyo va Misr hududlarigacha borgan. Bu yo'lning paydo bo'lishiga Amudaryoning yuqori qismidan ya'ni, Pomirdan qazib olinadigan lal toshlari sabab bo'lgan. Bu qimmatbaho toshlar Shumer va Misr hukmdorlari tomonidan yuqori baholangan. Ularning maqbaralari ochilganda aynan Badaxshon lal toshlari topilgan. Ikkinchi yo'l – Shoh yo'li bo'lib, u mil.av. VI-IV asrlarda faoliyat ko'rsatib, Eronning poytaxti Suza shahrini Kichik Osiyoning Efes va Sard shaharlari bilan bog'lab turgan. Uning bir tarmog'i esa, Erondan Baqtriya, Sug'diyona, Toshkent vohasi va Qozog'iston xududlarigacha tarqalgan. Yuqoridagilardan tashqari yana Oltin yo'l, Nefrit yo'l, Sahro yo'li kabi savdo yo'llari faoliyat ko'rsatgan. Mana shu Buyuk Ipak yo'li O'rta Osiyo xalqlari moddiy madaniyatining tarkibiy qismi bo'lgan turar-joylarga ham o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmadi. An'anaviy moddiy

madaniyatning etnohududiy xususiyatlarni ko'rsatuvchi muhim komponentlaridan biri turar joylardir. Xalq turar joylarining xarakterini o'z navbatida ularning turli tabiiy-geografik muhitda joylashishi, turar joylarning turlari va shakllari belgilab beradi. Shuningdek, etnoslarning turli tabiiy-geografik mintaqalarda joylashuvida, ular o'zlarining etnik an'analaridan kelib chiqqan xolda o'zlashtirishi madaniy o'ziga xoslikning muhim omili xisoblanadi. Odatda, turar joy deyilganda, axolining yashaydigan uyi tushuniladi. Lekin fikrimizcha turar joylar atamasi ancha keng tushuncha. Bizningcha, turar joy deganda nafaqat axoli yashaydigan uyni, balki xovli va undagi xo'jalik va maishiy xonalarni, shuningdek, keng ma'noda shaxar, qishloq va ovullarni xam tushunish 6 kerak. Shu jihatdan turar joylar atamasini axoli manzilgohlariga xam qiyoslash mumkin. Manzilgoh so'zi aslida ikki o'zakdan tashkil topgan, ya'ni, manzil - arabcha - "yetib boriladigan joy", goh esa forscha - "joy" degan ma'noni anglatadi. Zotan, manzilgoh deganda axoli maskan tutib yashaydigan joy tushuniladi. Ma'lumki, turar-joylar va ular bilan bog'liq xo'jalik xonalari moddiy madaniyatning eng muhim komponentlaridan biri hisoblanadi. Turarjoylar turlarining vujudga kelishi va rivojlanishi ko'plab omillarga, jumladan, xalqning turmush tarzi, xo'jalik turlari, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanganlik darajasi va tabiiy-geografik muhit bilan bog'liq. Ma'lumki, O'rta Osiyo mintaqasida turli tarixiy-madaniy viloyatlar mavjud bo'lib, ularning har biri o'ziga xos tabiiy-iqlim sharoiti, aholi xo'jalik-madaniy rivojlanishining tarixiy yo'nalishlari asosida xo'jaligida va moddiy madaniyatida o'ziga xoslik kasb etgan. Jumladan, XIX asr oxiri – XX asr boshlarida aholining turarjoylari turlari, tuzilishi, joylashish xususiyatlariga ko'ra, O'zbekistonning janubiy va shimoli-sharqiy hududlarida ham bir-biridan birmuncha farq qilgan. Ta'kidlash joizki, hozirgi O'zbekiston hududida aholining ko'pchiligi qadimdan qishloqlarda yashab kelgan. XIX asr – XX asr boshlarida yarim ko'ch manchi va yarim o'troq o'zbek urug'larining o'troqlashishi natijasida qishloqlar aholisi soni o'sib borgan. Tarixiy-madaniy hududlarning xo'jalik va madaniy shakllanishining tarixiy sharoitlari, aholining etnik tarkibi hamda tabiiy-geografik sharoit aholining zichligiga ham ta'sir etgan. XX asr boshlaridagi ma'lumotlar asosida O'zbekistonning janubiy va shimolisharqiy hududlari aholisi zichligi bo'yicha aholi joylashgan hududlarni 4 ta hududga ajratish mumkin: aholi juda zich (1 km² da 70 va undan ortiq kishi) joylashgan hududlar; aholi zichligi o'rtacha (1 km² da 20-70 kishi) bo'lgan hududlar; aholi kam joylashgan (1 km² da 20 kishigacha) va aholi siyrak (1 km² da 1 kishigacha) joylashgan hududlar. Aholi zichligi yuqori hududlarga Farg'ona vodiysining madaniy vohalari, Norin va Qoradaryo oralig'i kirgan. Aholi zichligi o'rtacha hududlarga – Qarshi vohasi, Surxondaryoni o'rta qismining o'ng qirg'og'i, Shimoliy Farg'ona G'ovasoy bilan va boshqa hududlar kirgan. Bu hududlarda ko'proq sug'orma dehqonchilik bilan shug'ullanilgan. Kam aholili hududlarga Shimoliy Farg'onaning sharqiy qismi, Qashqadaryo havzasining yuqori qismi, Surxondaryo vodiysi atroflari, Sheroboddaryo vohasi kirgan. Bu rayonlar, asosan, lalmi dehqonchilik hududlarida hamda yaylov chorvachiligi hududlarida joylashgan. Aholi siyrak joylashgan hududlarga Markaziy Farg'ona, Surxondaryo okrugining cho'l-dasht qismi kirgan. Bu hududlar cho'l-dasht hududlarida joylashgan bo'lib, aholi asosan yaylov chorvachiligi bilan shug'ullangan. Etnik guruhlar o'rtasida madaniy-etnik aloqalar ayniqsa savdo-sotiq olib boriladigan qishloqlarda qizg'in kechgan va bu hududlar qaysidir ma'noda turarjoylarning unifikatsiyalashuv jarayoniga katta ta'sir ko'rsatgan. Masalan, Yakkabog', Qorabog', Koson,

Jeynov va boshqa qishloqlarda 7 qora uylar uchun yog'och sinchlar sotiladigan markazlarga aylangan. Boysun, Darband, Chim, Xo'jaipak va boshqa yirik qishloqlar esa nafaqat hududning iqtisodiy hayotida, balki aholining madaniy hayotida ham muhim rol o'ynagan. Bu qishloqlarda turli sayillar, tomosha va o'yinlar o'tkazilib turilgan. Farg'ona vodiysining Chortoq, Chust, Kosonsoy, To'raqo'rg'on, Uchqo'rg'on, Andijon, Asaka, Jalolquduq, Qo'rg'ontepa, Farg'ona kabi tog'oldi rayonlarida zich planirovkali qishloqlar keng tarqalgan. Bu yerlarda yashovchi aholining asosiy mashg'ulotlari dehqonchilik va chorvachilik hisoblangan. Mazkur tumanlardagi qishloqlarda qoida bo'yicha qishloq markazida masjid, choyxona, juvozxona, tegirmon va shaharlardagiga nisbatan kichik bozorlar joylashgan. Bu yerlardagi bozorlarga o'troq aholidan tashqari yarim o'troq chorvador aholi ham o'z mahsulotlarini, ya'ni jun va teridan qilingan gilam, kigiz, mesh, po'stak kabilarni olib kelib sotganlar. O'rganilayotgan davrda qishloqlardagi hovlilar atrofi devor bilan o'ralgan va o'ralmagan holda bo'lgan. Turarjoy atrofi devor bilan o'ralgan hovlilarga darvozaxona orqali kirilgan. Bunday hovlilar Farg'ona vodiysida keng tarqalgan bo'lib, odatda, hovlilar ichkari va tashqariga bo'lingan. Tashqi hovlida mehmonxona va otxona bo'lgan. Hunarmand aholining tashqi hovlisida ustaxona bo'lgan. U yerda usta o'z shogirdlari bilan ishlagan. Ichkari hovli ayollar va bolalar uchun mo'ljallangan bo'lib, asosan, yashash xonalari hamda xo'jalik ehtiyoji uchun qurilgan xonalar – oshxona, omborxona, o'tinxona, somonxona va boshqalar bo'lgan. Kambag'al oilalarning hovlilari esa umuman ikki qismga ajratilmagan. Bunday oilalarga erkak mehmonlar kelgan vaqtda ayollar va yosh bolalar qo'shnining uyiga chiqib turishgan. Hovlilar atrofi devor bilan o'ralmagan qishloqlar lalmi dehqonchilik hududlarida joylashgan. Bunday qishloqlarning aksariyati XIX asr oxiri – XX asr boshlarida paydo bo'lgan. Bunday qishloqlar va hovlilar ko'chmanchi va yarim ko'chmanchi o'zbeklarning o'troqlashishi natijasida paydo bo'lgan va XX asr boshlarigacha ularda chorvachilikka xos turmush tarzi izlari ko'zga tashlangan. Ta'kidlash joizki, chorvador aholi o'zlarining qishlovlari o'rnida uzoq vaqt mobaynida, ba'zi tumanlarda o'tgan asrning 20-30 yillariga qadar o'troqlashgan va dastlab qora uylarda istiqomat qilishgan. Doimiy tipdagi uylarda yashashga o'tganlari ham, odatda, bir xonali, ba'zi hollarda ikki xonali uylarda yashagan. Qashqadaryo va Surxondaryoning ko'plab qishloqlarida uylar ayvonsiz, Farg'ona vodiysida esa ayvonli uylar qurilgan. Bu esa o'troq aholining ta'siri oqibatida edi. Janubiy viloyatlarda uylarning oldida tuproqdan ko'tarib supa qilishgan, bu iliq ob-havo sharoitiga juda mos bo'lgan, qish va ko'klam oylari qor va yomg'ir suvlarining uyning oldida to'planmasligini ta'minlagan. Farg'ona vodiysida o'troq turmush tarziga o'tgan qipchoq, qurama va turklarning tog' oldi tumanlarida joylashgan alohida-alohida, tarqoq ko'rinishdagi qishloqlari ham o'ziga xos tuzilishga ega bo'lgan. Bunday qishloqlardagi har bir hovli bir-biridan 100-200 m, ba'zan undan ham uzoq masofada joylashgan bo'lib, boshqa qishloqlarga 8 nisbatan katta hududni egallagan. Har bir hovli paxsa devor bilan o'ralgan. Bundan tashqari, hovli atrofini o'rab olish uchun daraxt shoxlari yoki «changallar» ham ishlatilgan. Ularda hovli atrofini devor bilan to'sish hovlini (oiladagi ayollarni) begona kishilarning nazari tushishidan to'sish emas, balki hovliga chorva hayvonlarini kirib ketmasligining oldini olish maqsadida qurilgan. Shuning uchun ko'p hollarda hovlining faqat ko'cha tomoni to'silgan, xolos. Farg'ona vodiysining tog' zonasidagi manzilgohlar vaqtinchalik (yozlik) bo'lib, asosan, o'z chorvasini boqayotgan u yoki bu urug'

vakillariga tegishli qora uylardan tashkil topgan ovullarga xos turarjoylar edi. Vodiya har bir ovul jamoasi o'zining yaylov yerlariga ega bo'lib, har yozda mana shu yaylovga kelgan. Yaylov yerlari, buloq va quduq kabi suv manbalari ovul jamoasining umumiy mulki hisoblangan, chorva hayvonlari, qora uy va ekinzorlar har bir oilaning xususiy mulki bo'lgan. Farg'ona vodiysining yarim o'troq aholi yashovchi tog'oldi hududlarida o'troq aholiniki kabi zich qishloqlar kam tarqalgan bo'lib, asosan, bir biridan alohida-alohida qurilgan atrofi baland paxsa devorlar bilan to'silgan qo'rg'onchalardan iborat bo'lgan. Qo'rg'onchalar yarim o'troq aholining o'troqlashishi jarayonida tashkil topgan doimiy turarjoylaridir. Bunday manzilgohlar aslida yarim ko'chmanchi aholining ma'lum bir urug' yoki urug' bo'linmasiga tegishli qishlov makonlari o'rnida tarkib topgan bo'lib, ular asoschilari nomi bilan atalgan. Taniqli etnograf K. Shoniyozov bunday turarjoylarni vodiya hududida XVIII asr oxirlaridan paydo bo'la boshlagan, deb e'tirof etgan. Erxotin Nalivkinlar Farg'ona vodiysidagi qirg'iz, qipchoq, qurama va qoraqalpoqlar yashaydigan hududlarda qishloqlar nisbatan kam uchrashi, ular o'rnini atrofi baland paxsa devorlar bilan o'rab olingan ana shunday alohida-alohida qo'rg'onchalar egallashini yozgan. Qo'rg'oncha ichida uy-joy va xo'jalik binolari qurilgan bo'lib, u bilan birga "qora uy" ham tiklangan. Oila a'zolari qishin-yozin "qora uy"da yashagan. Yozda o'tovlar toqqa, ya'ni yozgi yaylovlarga ko'chirilgan. XIX asr ikkinchi yarmidan e'tiboran yarim o'troq aholining tobora o'troqlashuvi jarayonida qo'rg'onchalar atrofida alohida paxsa uylar va xo'jalik imoratlari paydo bo'la boshlagan. Shu asr oxiriga borib, ularning soni yanada ortib borgan va XX asrning boshlaridan turar-joylarni devor bilan o'rab olish an'anasi yo'qola boshlagan. Doimiy uy-joylarning paydo bo'lishi natijasida yozgi yaylovlarga faqat ko'plab chorva hayvonlariga ega oilalargina jo'nab ketadigan bo'lganlar. D. Nozilovning ta'kidlashicha, Hisor va Boysun tog' arxitekturasida ko'pincha sinch devor qo'llanilgan va buni yer qimirlash balining nisbatan yuqori ekanligi bilan izohlaydi. Boysun va Hisor tog'larining ustki qismi o'rmonzorlardan iborat bo'lganligi uchun ham sinch keng qo'llanilgan. Tog'liklar uyning shamol esadigan va sel keladigan tomoniga tosh devor yoki qo'shsinchli devor qurishgan. Yarim o'troq aholining o'troq aholi bilan etnomadaniy aloqalari nafaqat qora uylardan doimiy tipdagi uylarga o'tilishida, balki ularning tuzilishi, qurilish materiallari va texnikasida ham o'z aksini topdi. Farg'ona vodiysi uchun XIX 9 asrning ikkinchi yarmida sinchli uylar (yakkasinchi, qo'shsinch) xos bo'lib, yog'och tanqisligi bois, bunday uylar kambag'al oilalarda keng tarqalmagan. Ko'pchilik aholi paxsa uy, guvala yoki chim devorli uylarda yashagan. Beshariq tumanining quruq va sho'rxok yerlarida o'troqlashgan yuz va quramalar chim devorli uylarda yashagan. Quva tumanida o'troqlashgan turklar esa guvala uylarda istiqomat qilishgan. Qishloqlarda bo'lgani kabi uy-joylarda ham o'troq dehqon va yarim o'troq chorvadorlarga xos jihatlar ko'zga tashlanadi. Bu jihat birinchi navbatda uyjoylar turlarida kuzatiladi. Chunonchi o'troq aholi, asosan, doimiy turdagi ko'chmas uy-joylarda yashagan. Yarim o'troq etnik guruhlar esa chorvachilik bilan shug'ullanganliklari va doimo bir joydan boshqa bir joyga ko'chib yurishgani bois, ko'chirib yuriladigan ko'chma uylarda yashaganlar. O'zbekiston xalqlarining an'anaviy turar-joylari (shakli, qurilish materiallari konstruksiyasi, planirovkasi), turarjoy majmuasining u yoki bu qismini funksional ahamiyati kabi xususiyatlarga ko'ra bir necha turlarga bo'lingan. Shu bois, tadqiqotchilar O'zbekistonda bir-biridan o'ziga xos qator jihatlari bilan ajralib turuvchi Buxoro, Shahrisabz va Farg'ona

turarjoy me'morchiligi uslublarini belgilashgan. Farg'ona vodiysida uylarda xona ichini ko'rkam bo'lishi va ko'rpatoshak hamda idish-tovoqlarni tartibli joylashtirish, uy ichini saranjom sarishta saqlash maqsadida ichki devorlarga tokcha qurilgan. Boy oilalarning uyida kichik tokchalar bir nechta bo'laklarga ajratilgan. U aholi orasida rezaktokcha (vodiy qipchoqlarida esa rezatokcha¹⁸) deb atalib, unga choynak-piyola, kosa-tovoq va ro'zg'or uchun zarur bo'ladigan boshqa idish-tovoqlarning har biri alohida bo'linmalarga terib qo'yilgan. O'troq o'zbeklarning uy-joylarida ko'rpa-to'shak va sandiqlarni qulay joylashtirish uchun xonaning yuqori, to'ri devoriga ikkita taxmon va uning o'rtasiga mehrob ishlangan. Taxmon tokcha mehrobga nisbatan keng va katta bo'lib, unga sandiq qo'yilgan, ustiga ko'rpa-to'shak taxlangan. Mehrob esa, odatda, mayda tokchalarga taqsimlangan hamda tokchaband qilingan. Taxmondagi ko'rpatoshaklarning usti, odatda, naqshli so'zanalar bilan yopib qo'yilgan. Bunday taxmonlar uy ichini ozoda, saranjom va xona to'rini tantanavor tarzda ko'rsatadi. Mehrob va taxmon tokchalar oddiy (dehqon) o'zbek oilalarida so'zana bilan, boy xonadonlarda gilam, vodiylik o'troq qirg'izlarda esa to'shkiygiz bilan yopilgan. Farg'ona vodiysida uylarning eshikdan kirganda o'ng tomondagi devorida mo'riochoq qurilgan. O'zbekistonning nafaqat biz o'rganayotgan hududlarida, balki, barcha viloyatlarida ham eng ko'p uchraydigan ikki xonali uylar - bu "chuqur ayvonli uy"lardir. "Chuqur ayvon", odatda, har ikkala xona o'rtasida joylashgan bo'lib, xonalarga kirish vazifasini o'tagan. Bunday uylar xurjunni eslatgani uchun aholi orasida «xurjun uy» deyilgan. "Chuqur ayvon" har uch tomonidan devor bilan to'silgan, faqat oldi tomonigina ochiq bo'lgan. Bunday variantdagi uylarda o'choqmo'ri chuqur ayvonning orqa devorida joylashgan va shu yerda issiq ovqat 10 tayyorlangan. O'zbekistonning janubiy va shimoli-sharqiy hududlarida ham "chuqur ayvonli" uylarda ayvonning ustiga ikkinchi qavatda bolaxona, mehmonxona tarzida qurilgan. Bu, ayniqsa aholi zich joylashgan Farg'ona vodiysida, asosan, shaharlarda (Qo'qon, Andijon, Marg'ilon) hovlidagi joyni tejash imkonini bersa, aksincha janubiy viloyatlarda ikkinchi qavatdagi xona shamollatishga ancha qulay bo'lgan. Farg'ona vodiysida ikki xonali uylarga old ayvon qurish qat'iy qoida hisoblangan. Peshayvonli uylarning old tomonini janubga qaratib qurish usuli vodiy me'morchiligining hudud iqlimi bilan uyg'unlashgan o'ziga xos an'analaridan biridir. Arxitektor olim V. Voronina huddi ana shunday planirovka vodiy uylarini ham yozda, ham qishda qulay bo'lishini ta'min etgan, deb yozadi. Etnolog U. Abdullayevning ta'kidlashicha, Sharqiy Turkiston aholisini O'rta Osiyo xalqlari, xususan, Farg'ona vodiysi aholisi bilan uzoq asrlik o'zaro iqtisodiy-madaniy aloqalari natijasida har ikkala mintaqada yashovchi xalqlarning uyjoylarni tiklash va uni jihozlashlarida ko'plab o'xshashlik hamda umumiylik shakllanib borgan. Sharqiy Turkistondan Farg'ona vodiysiga ko'chib kelgan uyg'urlardan mahalliy aholi me'morchilik san'atidagi «qashqarcha» elementlarni o'zlashtirgan. Ulardan biri, "qashqarcha mo'ri-o'choq" hisoblashib, uning uchburchak shaklidagi old devorchasi usti tekis yopilib, ochiq qismi oddiy ravoq ko'rinishga ega bo'lgan. Shuningdek, "qashqarcha ayvon" ko'tarma deraza, panjaralar bilan o'ralgan ayvon ham Farg'ona vodiysi va Toshkent vohasida keng tarqalgan. Shubhasiz, vodiy o'zbeklaridan uyg'urlar ham me'morchilik madaniyatining ayrim xususiyatlarini o'zlashtirgan. Masalan, Sharqiy Turkistonda yashagan uyg'urlar uchun hovlini «ichkari» va «tashqari» qismlarga bo'lish odatlari bo'lmagan. Biroq xonlikdagi o'zbek va tojiklar bilan yashay boshlagan ba'zi bir uyg'urlar o'z xonadonlarida

«ichkari» va «tashqari» xonalar qurganlarki, bu albatta, qoʻqonliklarning taʼsiri edi. Sharqiy Turkiston, xususan, Qashqarda yashovchi koʻplab uygʻurlar Fargʻona vodiysida yashovchi oʻtroq aholi kabi uylarini isitishda moʻri-oʻchoqdan foydalanganlar va bunday moʻri oʻchoqlar oʻzining tuzilishi jihatidan deyarli oʻxshash boʻlgan. Fargʻona vodiysining barcha hududlarida aholining oʻtroqlashishi va doimiy turar-joylarda yashay boshlashi bir xilda kechmagan. Masalan, vodiyning oʻtroq aholisi yashash manzillariga yaqin madaniy vohalarda chorvador aholi oʻrganilayotgan davrdan oldinroq, XVII-XVIII asrlardan boshlab oʻtroqlasha boshlaganlar va ularda shu davrlardan boshlab bir xonali uylar qurila boshlagan. Vodiyning chekka va togʻ qishloqlarida esa chorvador aholi, asosan, XIX asr oxiri – XX asr boshlaridan boshlab, to XX asr oʻrtalariga qadar oʻtroqlashgan. Yuqorida koʻrib oʻtilgan maʼlumotlardan kelib chiqib shunday xulosa qilish mumkinki, XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Oʻzbekistonning janubiy va shimol-sharqiy hududlarida yashovchi aholi hayotining barcha sohalarida boʻlgani singari Buyuk Ipak yoʻlining taʼsiri tufayli Oʻrta Osiyo aholisining turar-joylari taraqqiyo- tiga ham etnik jarayonlar oʻz taʼsirini oʻtkazgan. Bu jarayon ayniqsa 11 Fargʻona vodiysida jadal suratlar bilan kechgan. Buning boisi vodiya aholining zich joylashganligi, janubiy viloyatlarga nisbatan Fargʻona vodiysida yarim koʻchmanchi etnik guruhlarining oʻtroqlashishi jadal kechganligidir. Qolaversa, ushbu ikki oʻlka aholisining xoʻjalik-madaniy tiplarining ham turar-joylarga taʼsiri katta boʻlgan. Buni biz janubiy oʻlkalar aholisining asosiy oʻrganilayotgan davrda turarjoylari oʻtovlar boʻlganligini va bu jihat ularning xoʻjaligida chorvachilik muhim oʻrin tutganligini koʻrsatsa, aksincha Fargʻona vodiysidagi uylarning aksariyati doimiy uylar edi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduxaliq Abdurasul oʻgʻli. Chin va Mochin. Toshkent, 2006.
2. Jamolov T. Millatlararo doʻstlik amalda// « Guliston », N5, 2001.19-bet.
3. Fayziyev Turgʻun. Temuriylar shajarasi. Toshkent, 1995.
4. Xoʻjayev A. Xitoy manbalaridagi sugʻdilarga oid ayrim maʼlumotlar//«Oʻzbekiston tarixi» N1. 2004. 52-61 betlar